

Direktivförslaget
KB:s synpunkter
1998-03-31
03-129-98
Ju 98/538
Justitiedepartementet
Enheten för immaterialrätt och transporträtt
103 33 STOCKHOLM

Synpunkter på EU-parlamentets och rådets förslag till direktiv om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället

Kungl. biblioteket, KB, har beretts tillfälle att lämna synpunkter i rubricerade ärende. Med anledning därav får KB framföra följande förslag till ändringar i och tillägg till förslaget.

KB:s synpunkter på direktivet ansluter nära till de som tidigare formulerats av EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations).

EBLIDA är en sammanslutning av bibliotekarieföreningar och bibliotek i Europa. Organisationen grundades 1992 och har etablerat sig som en viktig länk mellan EU:s institutioner och yrkesverksamma inom biblioteks- och informationssektorn. För närvarande representerar EBLIDA fler än 95.000 bibliotek.

1. Upphovsrätten i informationssamhället

I den digitala eran krävs en modernisering av upphovsrätten, liksom en internationell harmonisering.

KB är av den uppfattningen att upphovsmännens och rättighetshavarnas ekonomiska och ideella intressen måste ges ett rimligt skydd även i den digitala miljön. En revision av upphovsrätten måste emellertid också syfta till att säkerställa allas tillgång till information och kunskap.

Enligt vår mening innebär det föreslagna direktivet en sådan förstärkning av det upphovsrättsliga skyddet att det kommer att begränsa EU-ländernas konkurrenskraft i utvecklingen av nya informationstjänster och -produkter. Om goda förutsättningar skall kunna åstadkommas för skapande av nya litterära och konstnärliga verk, måste skyddet av skapade verk balanseras

Vi vill också särskilt fästa uppmärksamheten på de offentliga bibliotekens grundläggande uppgift att, i demokratins och allmänintressets namn, befrämja öppen och likvärdig tillgång till information. Enligt vår mening kommer direktivförslaget i sin nuvarande utformning att medföra en radikal höjning av kostnaderna för bibliotekens verksamhet och därmed avsevärt försvåra denna uppgift.

2. Behovet av undantag från upphovsrätten

Upphovsrättslagstiftningen bör åtminstone, i vad avser hanteringen av digitala dokument, som undantag från upphovsrättslagstiftningen medge:

att man kan läsa och bläddra i, lyssna på, samt, på papper eller digitalt, kopiera dokument på offentliga bibliotek och arkiv om det sker för enskilt bruk eller för utbildnings- eller forskningsändamål

att offentliga bibliotek och arkiv, på papper eller digitalt, kan göra en kopia av ett dokument för arkiverings- och bevarandeändamål

att offentliga bibliotek och arkiv för sina användares räkning på papper eller digitalt kan kopiera ett begränsat antal sidor av ett dokument

att enskilda personer, för enskilt bruk och i icke-kommersiellt syfte, på papper eller digitalt, kan ta en kopia av ljuddokument, visuella dokument eller audio-visuella dokument.

3. Huvudsakliga invändningar mot EU:s direktivförslag

Direktivförslaget ger inte medlemsstaterna möjlighet att tillåta några upphovsrättsliga undantag för biblioteken utöver dem som uttryckligen listas i förslaget. Endast ett av de föreslagna undantagen anges som tvingande, i övrigt ankommer det på medlemsländerna att avgöra om man vill införa dem i nationell lagstiftning; detta kommer att leda till bristande harmonisering inom EU-området. I kommentarerna till artikel 5 kan man dessutom läsa ut att om en medlemsstat vill behålla, införa eller tillämpa ett undantag, måste undantaget uppfylla inte bara de angivna villkoren under 5.1-3 utan även det s.k. trestegstestet i 5.4. Detta kan, såvitt KB kan bedöma, göra det svårt för Sverige att behålla den generella kopieringsrätten för enskilt bruk och för utlåning vid bibliotek och arkiv, jfr 12 och 16 §§

Förslaget innebär att inget undantag görs för bibliotekens framförande av digitala dokument på bildskärm; därmed rycks i praktiken också grunden undan för flertalet av kopieringsundantagen.

Förslaget rymmer flera onödigt restriktiva formuleringar: "inrättningar som är tillgängliga för allmänheten" (artikel 5.2 c) som utesluter vissa offentliga bibliotek, t ex skolbibliotek; "användning i uteslutande illustrativt syfte inom utbildning och vetenskaplig forskning"

(artikel 5.3 a) som utesluter andra utbildningsändamål och icke-vetenskaplig forskning; "vid användning till förmån för syn- eller hörselskadade" som utesluter personer med andra handikapp som t ex inlärnings- och andra fysiska svårigheter.

Förslaget tar upp frågan om tekniska skyddsåtgärder; vi vill understryka att kringgående av tekniska skyddsåtgärder måste tillåtas när det sker med rättighetshavarens tillstånd eller med stöd av lag. Likaså måste det vara tillåtet att producera och marknadsföra anordningar avsedda att möjliggöra kringgående av skyddsanordningar i ovan angivna fall.

4. Förslag till förändringar av direktivförslaget

Reciten (21)

Direktivförslagets text:

"En skälig avvägning mellan rättigheter och intressen hos de olika kategorierna av rättighetshavare, samt mellan de olika kategorierna av rättighetshavare och användarna av skyddat material måste upprätthållas."

KB:s förslag till ändring:

En skälig avvägning mellan rättigheter och intressen hos de olika kategorierna av rättighetshavare, samt mellan de olika kategorierna av rättighetshavare och användarna av skyddat material måste upprätthållas för att säkerställa balansen mellan skyddet för rättighetshavarna och andra samhällsliga värden, som t ex utbildningens, forskningens och allmänhetens intresse av tillgång till information.

Motivering:

Under WIPO-konferensen i december 1996, ändrade man den inledande texten i det upphovsrättsliga fördraget i enlighet med ovan föreslagna skrivning så att den mer specifikt skulle understryka den framträdande position som dessa "andra samhällsliga värden" måste inta i den upphovsrättsliga diskussionen.

Reciten (22)

Direktivförslagets text:

Detta direktiv innehåller en uttömmande förteckning över undantagen från mångfaldiganderätten och rätten till överföring till allmänheten. Vissa undantag gäller endast mångfaldiganderätten. I denna förteckning tas vederbörlig hänsyn till de skilda rättstraditioner i medlemsstaterna, samtidigt som syftet är att säkerställa en fungerande inre marknad. Det är önskvärt att medlemsstaterna når samstämmighet i tillämpningen av dessa undantag, vilket kommer att utvärderas vid den kommande översynen av genomförandelagstiftningen.

KB:s förslag till ändring:

Detta direktiv innehåller en förteckning över tvingande undantag från mångfaldiganderätten och från rätten till överföring till allmänheten. Vissa undantag gäller endast mångfaldiganderätten. I denna förteckning tas vederbörlig hänsyn till de skilda rättstraditioner i medlemsstaterna genom att ge dem frihet att inkludera även andra undantag från upphovsrätten i enlighet med vad som traditionellt har tillåtits i resp lands lagstiftning. Samtidigt är syftet att säkerställa en fungerande inre marknad. Det är önskvärt att medlemsstaterna når samstämmighet i tillämpningen av undantag, vilket kommer att utvärderas vid den kommande översynen av genomförandelagstiftningen.

Motivering:

Verklig harmonisering kan endast åstadkommas om de viktigaste undantagen är tvingande, precis som rättigheterna. Tvingande undantag är också det enda sättet att befrämja balansen mellan olika intressen i upphovsrättslagstiftningen.

Artikel 5. Undantag från de restriktioner som anges i artiklarna 2 och 3

Artikel 5.2 Undantag från rätten att mångfaldiga

Direktivförslagets text:

Medlemsstaterna får föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:

KB:s förslag till ändring:

Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:

Motivering:

Det föreslagna direktivet lämnar alla undantag, angivna i artikel 5.2 och artikel 5.3, till medlemsstaternas fria val (reciten 24). Därmed kommer undantagen, inte bara att bli icke-harmoniserade, utan det saknas också garanti för att de, för att befrämja en balans i upphovsrätten, blir implementerade i den nationella rätten. En harmonisering av bestämmelserna, i avsikt att bibehålla balansen i upphovsrätten är endast möjlig om de viktigaste undantagen är lika tvingande som de existerande och de nya, mycket vidsträckta rättigheterna. KB önskar därför en bestämmelse om gemensamma undantag som skall implementeras. Det skall sedan vara möjligt för medlemsstaterna att i den nationella rätten föreskriva ytterligare undantag (se den föreslagna nya artikel 5.2 (i), nedan).

Artikel 5.2(c)

Direktivförslagets text:

[Medlemsstaterna får föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

För särskilda fall av mångfaldigande, som utförs av inrättningar som är tillgängliga för allmänheten, utan direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell nytta.

KB:s förslag till ändring:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

För särskilda fall av mångfaldigande, i eller av offentliga bibliotek, arkiv eller utbildningsinstitutioner, angivna av medlemsstaterna, som sker i icke-kommersiellt syfte, inklusive mångfaldigande för arkiverings- och bevarandeändamål.

Motivering:

Ändringen är mindre restriktiv och inkluderar alla typer av bibliotek och arkiv som finansieras med statliga medel för att tillgodose allmänhetens behov. Bibliotek och arkiv kan komma att behöva införa någon sorts avgift för att täcka kostnader som uppkommer i samband med det särskilda mångfaldigandet. Detta måste vara möjligt utan att man inkräktar på rätten att bestämma över mångfaldigandet. Ett uttryckligt undantag för arkiverings- och

bevarandeändamål behövs på samhällelig nivå för att skydda allmänhetens fundamentala rätt till tillgång till information och för att bevara av vårt kulturarv.

Artikel 5.2(d) ny

KB:s förslag till ny text:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

för utbildnings- och forskningsändamål och för privat bruk, förutsatt att källan anges och att användningen sker i icke-kommersiellt syfte.

Motivering:

Den föreslagna förteckningen i artikel 5.3 som hänvisar till såväl mångfaldiganderätten som rätten att överföra till allmänheten är tvetydig och kan leda till förvirring och restriktiva tolkningar. KB förordar i stället en förteckning, i två separata artiklar, av ovillkorliga undantag till båda rättigheterna.

KB:s föreslagna tillägg bygger på WIPO fördraget 1996, artikel 1 (4): Gällande nationell upphovsrättslagstiftning inkluderar undantag för kopiering för "undervisnings- och forskningsändamål". Bernkonventionen (Paristexten 1971) fastställer i artikel 10 (2): "Det skall vara medlemsstaternas sak att i den nationella lagstiftningen och genom särskilda, existerande, överenskommelser eller överenskommelser dem sinsemellan, tillåta nyttjandet av litterära eller konstnärliga verk, för undervisningsändamål genom illustration i publikationer, TV-utsändningar eller ljud- eller bildupptagningar, förutsatt att ett sådant nyttjande är förenligt med "fair

practice". Inskränkningen av denna möjlighet till kopiering "för det enda ändamålet att illustrera undervisning eller vetenskaplig forskning" är för restriktiv och, enligt KB:s mening en felaktig tolkning.

Den nationella implementeringen av EU:s databasdirektiv 1996 ger också medlemsstaterna ett förslag till en annan tolkning av den här punkten. Ett exempel är Tyskland där "illustration för undervisning och vetenskaplig forskning" i databasdirektivet är tolkat på följande sätt: för privat vetenskapligt användande, om och under förutsättning att kopieringen för detta ändamål är nödvändig och det vetenskapliga användandet inte är av kommersiell natur; för privat bruk i undervisning, i icke-kommersiella institutioner för utbildning och i yrkesvägledande verksamhet, i ett antal som räcker för en skolklass". KB:s ändring följer i vissa delar ordagrant

reciten 24.

Artikel 5.2(e) ny

KB:s förslag till ny text:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

vid användning till förmån för personer med fysiska eller mentala funktionshinder eller inlärnings svårigheter, om användningen är av icke-kommersiell natur.

Motivering:

Människor med handikapp måste behandlas på ett icke-diskriminerande sätt. Undantag måste säkerställa att det är lagligen tillåtet överföra ett verk från en form till en annan (t.ex. tryckt text till Braille) för ändamålet att möjliggöra användandet av ett verk. Jämför också nedan 5.3 (b)

Artikel 5.2(f) ny

KB:s förslag till ny text:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

användning av utdrag i samband med nyhetsrapportering, förutsatt att källan anges och i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till det informationssyfte som skall uppnås.

Artikel 5.2(g) ny

KB:s förslag till ny text:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

citater för användning i t.ex. kritik och recensioner, förutsatt att de avser ett verk eller annat material, som redan lovligen har gjorts tillgängligt för allmänheten, att källan anges samt att deras utnyttjande står i överensstämmelse med god sed och sker i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till det särskilda ändamålet.

Artikel 5.2(h) ny

KB:s förslag till ny text:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

användning i den allmänna säkerhetens intresse eller för ett korrekt genomförande av ett administrativt eller rättsligt förfarande.

Motivering för artiklarna 5.2 (e) - 5.2 (h), nya:

Den föreslagna förteckningen i direktivförslagets artikel 5.3, som hänvisar till såväl mångfaldiganderätten som rätten till överförande till allmänheten, är tvetydig och kan leda till förvirring och restriktiva tolkningar. KB önskar en förteckning, i två separata artiklar, av ovillkorliga undantag till båda rättigheterna.

Artikel 5.2(i) ny

KB:s förslag till ny text:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i ensamrätten till mångfaldigande enligt artikel 2 i följande fall:]

om andra inskränkningar än dem nämnda i punkterna (a) - (h) är (traditionellt) tillåtna enligt nationell lag

Motivering:

Den nya texten bygger på det antagna uttalandet med avseende på artikel 10 i WIPO-fördraget om upphovsrätt: "Bestämmelserna i artikel 10 skall förstås så att de medger avtalslutande parter att fortsätta att tillämpa och på ett lämpligt sätt till den digitala omgivningen utsträcka sådana begränsningar och undantag i deras nationella lagar som har ansetts tillåtna enligt Bern-konventionen. Likaså skall dessa bestämmelser förstås så att de medger avtalslutande parter att utforma nya undantag och begränsningar som kan vara lämpliga med avseende på digitala nätverk.

Artikel 10(2) skall anses varken begränsa eller utvidga tillämpningsområdet för de begränsningar och undantag som är tillåtna enligt Bernkonventionen."

Formuleringen av artikel 5.2(i) är baserad på artikel 6.2(d) i EU:s databasdirektiv.

Artikel 5.3 Undantag från rätten till överföring till allmänheten

Direktivförslaget text:

Medlemsstaterna får föreskriva inskränkningar i de rättigheter som avses i artiklarna 2 och 3 i följande fall:

KB:s förslag till ändring:

Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i de rättigheter som avses i artikel 3 i följande fall:

Motivering

Den föreslagna förteckningen i artikel 5.3 som hänvisar till såväl mångfaldiganderätten som överföranderätten till allmänheten är tvetydig och kan leda till förvirring och restriktiva tolkningar. KB önskar en förteckning, i två separata artiklar, av ovillkorliga undantag till båda rättigheterna. Liksom artikel 5.2 skall uppta en komplett förteckning avseende kopieringsrätten, skall artikel 5.3 endast referera till överföranderätten.

Det föreslagna direktivet lämnar alla undantag, angivna i artikel 5.2 och artikel 5.3, till medlemsstaternas fria val (reciten 24). Som nämnts tidigare, kommer därmed undantagen, inte bara att vara icke-harmoniserade, utan det saknas också garanti för att de, för att befrämja en balans i upphovsrätten, blir implementerade i den nationella rätten. En harmonisering av bestämmelserna, i avsikt att befrämja balansen i upphovsrätten, är endast möjlig om de

viktigaste undantagen är lika tvingande som de existerande och de nya, mycket vidsträckta rättigheterna.

Artikel 5.3(a)

Direktivförslagets text:

[Medlemsstaterna får föreskriva inskränkningar i ensamrätten enligt artiklarna 2 och 3 i följande fall:]

användning i uteslutande illustrativt syfte inom utbildning och vetenskaplig forskning, förutsatt att källan anges och i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till det icke-kommersiella syfte som skall uppnås.

KB:s förslag till ändring:

[Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i de rättigheter som avses i artikel 3 i följande fall:]

för utbildnings- och forskningsändamål och för privat bruk, förutsatt att källan anges och i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till det icke-kommersiella syfte som skall uppnås.

Motivering:

Denna ändring baserar sig på det antagna uttalandet avseende artikel 10i WIPO-fördraget om upphovsrätt (se ovan, motiveringen till 5.2(i)).

Därutöver gäller motiveringen till 5.2 (d) också här.

Artikel 5.3(b)

Direktivförslagets text:

[Medlemsstaterna får föreskriva inskränkningar i de rättigheter som avses i artiklarna 2 och 3 i följande fall:

vid användning till förmån för syn- eller hörselskadade, om användningen har direkt samband med funktionshindret och är av icke-kommersiell natur samt i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till det särskilda funktionshindret.

KB:s förslag till ändring:

Medlemsstaterna skall föreskriva inskränkningar i de rättigheter som avses i artikel 3 i följande fall:

vid användning till förmån för personer med fysiska eller mentala funktionshinder eller inlärningssvårigheter, om användningen är av icke-kommersiell natur.

Motivering:

Bestämmelsen omfattar inte människor med andra handikapp eller funktionshinder, såsom exempelvis inlärningssvårigheter, psykiska besvär, hjärnskador och amputationsskador. Människor med handikapp måste behandlas på ett icke-diskriminerande sätt. Undantag måste säkerställa att det är lagligen tillåtet överföra ett verk från en form till en annan (t.ex. tryckt text till Braille) för ändamålet att möjliggöra användandet av ett verk.

I övrigt skall den föreslagna lydelsen av 5.3 gälla.

Artikel 5.5 ny

KB:s förslag till ny text

Avtalsvillkor som strider mot artikel 5 är ogiltiga.

Motivering:

För att säkerställa att licensavtal eller andra avtal inte åsidosätter undantagen från upphovsrätten, måste denna artikel, som ansluter till EU:s databasdirektiv, artikel 15, läggas till.

Artikel 6. Förpliktelser i fråga om tekniska skyddsåtgärder

Direktivförslagets text:

Medlemsstaterna skall ge tillfredsställande rättsligt skydd mot varje verksamhet, även tillverkning och distribution av utrustning samt utförande av tjänster, vilkas syfte eller användning har endast begränsad kommersiell betydelse i andra sammanhang än kringgående och som den berörda personen utför i vetskap om, eller med skälig anledning att ha vetskap om, att verksamheten kan möjliggöra eller underlätta ett otillåtet kringgående av någon form av effektiv teknisk åtgärd som är utformad för att skydda någon upphovsrätt eller några rättigheter som är knutna till upphovsrätt enligt lagstiftningen eller den "rätt av sitt eget slag", som föreskrivs i kapitel III i Europaparlamentets och rådets direktiv 96/9/EG

2. I denna artikel avses med teknisk åtgärd varje anordning, produkt och komponent i en process, anordning eller produkt, som utformats för att förebygga eller hindra intrång i någon upphovsrätt eller några rättigheter som är knutna till upphovsrätt enligt lagstiftningen eller den "rätt av sitt eget slag", som föreskrivs i kapitel III i direktiv 96/9/EG. Tekniska åtgärder skall anses vara effektiva endast om det verk eller det material de avser inte kan göras tillgängligt för användaren utan användning av en åtkomstkod eller process, t.ex. dekryptering, dekodering eller annan förändring av verket eller materialet, som har bemyndigats av rättighetshavaren.

KB:s förslag till ändring:

Medlemsstaterna skall erbjuda tillfredsställande rättsligt skydd och effektiva rättsmedel mot ett otillåtet kringgående av effektiva tekniska åtgärder som används av rättighetshavarna i samband med hävdande av deras rätt enligt WIPO-fördraget eller Bern-konventionen och som förhindrar handlingar som inte är medgivna av rättighetshavarna eller tillåtna enligt lag.

Motivering:

Denna ändring är nästan identisk med WIPO-fördraget, artikel 11. Det skall endast vara olagligt att skapa en anordning med den klara intentionen att förenkla kringgående för intrångsändamål. Det samma gäller personer som bara skall kunna lagföras om de med avsikt kringgår upphovsrättsliga skyddssystem i syfte att göra intrång i upphovsmannens ensamrätt. Kringgående av tekniska åtgärder skall vara tillåtet för verksamhet som är godkänd av rättighetsinnehavarna eller tillåten enligt lag, liksom produktion och marknadsföring av anordningar avsedda att kringgå de tekniska åtgärderna för att förenkla framställandet av lagliga kopior.

När det gäller de upphovsrättsliga skyddssystemen är respekten för den personliga integriteten mycket viktig. Att titta på information på Internet är den digitala motsvarigheten till att läsa en bok. Traditionell upphovsrätt skyddar inte mot konsumtion eller upptagande av information. Att läsa en bok är en fråga om personlig rättigheter (Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, artikel 8) och frihet att inhämta information (samma konvention, artikel 10) och kan därför inte betraktas som otillåtna handlingar. Detsamma måste gälla i den digitala miljön. Upphovsrätten får inte utsträckas till att avse handlingar som endast innebär användning av verk.

5. Avslutning och slutsatser

Direktivförslaget i sin nuvarande utformning inskränker allvarligt tillgången till information för enskilt bruk och för undervisnings- och forskningsändamål. Det rubbar därmed balansen mellan rättighetshavarnas och informationsanvändarnas intressen till de senares nackdel och på ett sätt som inte heller befrämjar skapandet av nya verk. KB känner stark oro för hur de offentliga bibliotekens verksamhet under dessa förhållanden skall kunna vidmakthållas på en kvalitetsmässigt hög nivå.

Det är bibliotekens uppfattning att direktivförslaget måste förändras så att medborgarna till fullo kan dra fördel av informationssamhället och att de demokratiska värdena bevaras.

Ärendet har avgjorts av riksbibliotekarien Tomas Lidman på föredragning av biblioteksrådet Kjell Nilsson. Därutöver har verksjuristen Susanna Broms deltagit i ärendets handläggning.

Kungl. biblioteket

Tomas Lidman

Kjell Nilsson
Ordförande/Ordförande